

N:o 57.

Ank. till Riksd. Kansli den 29 April 1884, kl. 5 e. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion om upphäfvande af nu befintliga familjefideikommiss i fast egendom.

Lag-Utskottet afgifver härmed, på grund af erhållen remiss, utlåtande öfver en inom Första Kammaren af Herr *A. O. Wallenberg* afgifven motion, N:o 23, om upphäfvande af nu befintliga familjefideikommiss i fast egendom.

Motionären andrager hufvudsakligen följande:

Att familjefideikommissen, företrädesvis de, som utgjordes af fast egendom å landet, icke borde under everldliga tider bibehållas, borde desto hellre medgifvas, som sådant strede mot den för snart fyratio år sedan gillade och antagna *lika arfsrätten* mellan syskon. Att på ett konstladt sätt i en hand bibehålla stora jordegendomscomplex vore också stridande mot den friare lagstiftning, som medgäfve jordens styckning, hvilket på det hela taget ledde till bättre odling af den samma och en tillökning i antalet sjelfständiga jordegare och brukare. Detta vore en statsekonomisk fråga, som icke finge förbises af Riksdagen, hvilken hade att tillse allt, som kunde lända till vårt lands ekonomiska utveckling och förkofran.

Af de anmärkningar, som sistlidne riksdag blifvit gjorda mot motionärens då afgifna liknande förslag ville han endast upptaga följande. Främsta rummet bland invändningarna intoge utan tvifvel det

Bih. till Riksd. Prot. 1884. 7 Saml. 37 Häft.

förmenande, att Konung och Riksdag ej skulle ega lagenlig rätt upphäfva enskilda stiftelser, som tillkommit under helt andra förhållanden och på en tid, då det ansetts lämpligt, att *en* telning i familjen skulle bibehållas rik på sina medarfvingsars bekostnad. Detta slags stiftelser hade redan 1810 blifvit underkända derigenom, att nya sådana blifvit förbjudna, och när man tagit det första steget 1810, så borde det vara på tiden att nu fullfölja den beträdda banan och afskaffa familjefideikommissen, så vidt de utgjordes af jordegendom å landet eller hus i stad.

Man hade vidare talat om de i oändliga led oföddes rätt; men lyckligtvis hade statsmakterna sin lagstiftningsrätt, både att ändra grundlagar och att inskrida, der förändrade förhållanden stode i uppenbar strid emot så väl den gällande civila lagstiftningen som emot hela landets gagn och bästa.

Sist ville motionären tillägga, att han uttryckligen förklarade, att befintliga familjefideikommiss i lösegendom gerna kunde få blifva oberrörda. Frågans vikt låge deruti, att fast egendom i Sverige framdeles kunde rättvist fördelas emellan lika berättigade arftagare.

På grund af hvad han anfört föreslår motionären, "att ett sådant tillägg till § 1 i 16 kap. Ärfdabalken införes, hvarigenom bestämmes, att de familjefideikommiss, som utgöras af fast egendom å landet eller i stad och som nu finnas, ej må komma att längre bibehålla denna sin egenskap, än i nuvarande innehafvares hand och deras efterföljares, som äro eller blifva födda senast inom 1886 års utgång, och att sådana fideikommiss erhålla egenskap af fri egendom, när ingen till succession berättigad arfvinge finnes, som blifvit född senast inom 1886 års utgång".

Samma motiv, som i öfriga länder, nemligen omtanken om "Familiens Heder och Conservation", föranledde äfven i Sverige stiftande af familjefideikommiss i fast egendom, hvilka här uppkommo ej mycket senare än i Tyskland och antagligen redan vid medlet af det sjuttonde århundradet. Stadgan angående testamenten den 3 Juli 1686 omtalar institutionen såsom något redan känt och lemnar uti sin 5 § om densamma närmare bestämmelser. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, utan säger denna lag endast i 16 kap. 1 § Ärfdabalken, att "vill någon, man eller qvinna, göra testamente, hafve våld göra det — — *med* eller utan *vilkor*". Man har påstått, dels att en glömska härutinnan låge lagstiftaren till last, dels ock, att hans afsigt varit att

genom att icke omnämna fideikommissstiftelser i lagen underkänna upp-
rättandet af dylika. Intetdera är emellertid förhållandet. Lagkommissio-
nen förbisåg icke hvad som var stadgad i 5 § af 1686 års testaments-
stadga. Ej mindre i de båda äldsta förslagen till Ärfdabalk af åren
1690 och 1694, än ock i det af professor Lundius uppsatta utkast till
Ärfdabalk finnes intaget ett särskildt, med Testamentsstadgans 5 § tem-
ligen nära öfverensstämmande kapitel, det tjugonde, med rubrik: "*Om
vilkorligt testamente*", hvars 1 § lyder sålunda:

»Gör någor ett wilkorligit testamente, så bör then förordning och
the *wilkor*, som således lagligen och testamentswijs föresatta och gjorda
äro, så väl af den, som först testamentet bekommit, som thes efter-
kommande uti hwad led de ock woro, obrätzligen hållas och allt fram-
gent till alla stycken efterlefvas.» Men hela kapitlet borttogs vid
granskningen 1721, och i den förändrade nya texten till det första af
de kapitel, som handla om testamente, infördes i stället bestämmelse,
att man och qvinna egde göra testamente *med* eller *utan wilkor*. Det
finnes ock anmärkt i margin af lagförslaget, att hela kapitlet »om
vilkorligt testamente synes kunna gå ut, emedan allt synes vara inne-
slutit i orden *med ell. utan wilkor*.»

Enligt 16 kap. 1 § Ärfdabalken i 1734 års lag ansågos sålunda
fideikommissstiftelser äfven uti fast egendom fortfarande tillåtliga, ända
tills de hvarjehanda sociala och ekonomiska olägenheter, som kunde
vara förenade med en obegränsad rätt att genom privata dispositioner
för all framtid förfoga öfver fast egendom, föranledde hos oss, likasom
uti flere andra länder, inskränkning uti en sådan förfoganderätt. Denna
inskränkning skedde genom förordningen den 27 April 1810.

Motionären vill nu, att de för närvarande befintliga familje-
fideikommiss i fast egendom icke skola behålla denna sin egenskap
längre än i nuvarande innehafvares hand och deras efterföljares, som
blifvit eller varda födde före ingången af år 1887, samt att, när ingen
berättigad fideikommissarie finnes, fideikommissen skola erhålla egen-
skapen af fri egendom.

Utskottet måste afstyrka detta förslag, liksom Utskottet förut
afstyrkt de liknande, hvilka samme motionär afgifvit vid 1882 och
1883 års riksdagar.

Utskottet erinrade vid dessa tillfällen, att de förhållanden, som i
vissa då uppgifna stater föranledt upphäfvande af fideikommissnaturen
å viss fast egendom eller uttalanden i lag, att sådan åtgärd framdeles
borde vidtagas, icke, enligt Utskottets åsigt, förefunnes i vårt land, och
att det endast vore ett verkligt nödtvång, som kunde berättiga att
bryta lagligen tillkomna och lagligen bestående dispositioner af en-

skilde. Utskottet visade med sifferuppgifter, hemtade ur Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser för 1871—1875 och för 1876—1880, att af den fasta egendomen i riket fideikommissen utgjorde en jemförelsevis så ringa del, att något allmänt nationalekonomiskt intresse icke syntes kunna åberopas för deras upphäfvande. Några särskilda olägenheter af nuvarande fideikommiss i fast egendom hade icke heller, Utskottet veterligen, försports, och ingen anledning syntes derföre Utskottet vara för handen att bifalla ett förslag, hvarigenom dessa gods skulle förlora sin ifrågavarande egenskap, utan att ens lefvande eventuelle fideikommissarier skulle få tillfälle att å släktens vägnar sig yttra, än mindre deras bifall erfordras.

Utskottet erinrade vidare, huru som genom förordningen den 3 April 1810 Kongl. Maj:t med Rikets Ständer funnit godt förordna, att i de fall, då någon innehafvare af fideikommissegendom kunde komma i behof att derå emot inteckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte af till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka häfvande af vissa uti fideikommissstiftelser innehafvaren föreskrifna vilkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, hvilka mellan fideikommissarier och med-arfvingar kunde yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, borde hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med Dess Högsta Domstol, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, måtte dervid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara.

Genom tillämpning af denna författning syntes Utskottet de olägenheter, som — hufvudsakligen för fideikommissarierna sjelfve — någon gång onekligen uppkomme af gällande fideikommissstiftelser, väsentligen kunna undanrödjas med bibehållande af bestående lagstiftnings grund.

De redan uti ämnet gifna bestämmelser innebure ock möjlighet — hvilken understundom blifvit verklighet — att fideikommiss-egendomar upphörde såsom sådana. Detta kunde ske, utom derigenom att »Testatoris föreskrefne vilkor på något sätt expirera», äfven på så sätt, antingen att med förändrade tidsförhållanden de uppställda bestämmelserna för fideikommisset blefve alldeles otillämpliga, då Kongl. Maj:t kunde förklara fideikommissnaturen hafva upphört, eller att fideikommiss-egendom, som med Kongl. Maj:ts tillstånd intecknats, blefve exekutivt försäld.

Utskottet, som hänför sig till dessa förut gjorda uttalanden, vill mot motionärens förslag vidare andraga, att, då motionären yrkat upp-

häfvande endast af familjefideikommiss i fast egendom — hvilket begrepp i och för sig torde vara nog sväfvande — han sålunda under framställningen icke inbegripit de fideikommiss i fast egendom, hvilka icke äro att hänföra till familjefideikommiss; likasom att, då något förbud icke afses att göras gällande mot stiftande af familjefideikommiss i lös egendom — t. ex. reda penningar — den orättvisa, som motionären förmenar familjefideikommiss i fast egendom innebära mot dem, som med en tillträdande fideikommissarie skulle varit samarfva, och hvilken orättvisa enligt motionärens åsigt borde föranleda upphäfvande af lagligen bestående fideikommiss af sistnämnda beskaffenhet, detta oakadt fortfarande skulle kunna öfvas i och med upprättande af nya familjefideikommiss i lös egendom. Härtill kommer, att de rättslärde icke äro ense derom, huru vida det i förordningen den 27 April 1810 meddelade förbud mot upprättande af fideikommiss i fast egendom jemväl afser hus och tomt i stad eller icke. Vid sådant förhållande skulle det kunna inträffa, att, äfven om motionen bifölles, och således de nu bestående familjefideikommiss i fast egendom, så å landet som i stad, upphäfdes, sedermera upprättade testamenten, hvarigenom familjefideikommiss stiftades i hus och tomt i stad, af domstolarne förklarades vara med lag öfverensstämmande och därför giltiga.

Utskottet, som med dessa anmärkningar velat visa, att motionärens förslag äfven ur formel synpunkt icke är af beskaffenhet att kunna godkännas, vill ytterligare erinra derom, att flere af de skäl, som motionären andragit mot fortvaron af familjefideikommiss i fast egendom, skulle kunna med lika stort fog åberopas mot upprätthållande af nuvarande förhållande beträffande all sådan fast egendom, som är lagd under den så kallade döda handen, såsom donationsjord till kyrkor, hospital, andra fromma stiftelser, universitet, skolor, städer, m. fl., men att upphäfvande af dylika donationer väl icke torde böra ifrågakomma.

På grund af det anförda får Utskottet hemställa,

att motionen icke må föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 29 April 1884.

På Lag-Utskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.

Reservation:

af Herrar *Smedberg, Magnus Jonsson, Anders Persson, Johannes Jonson och Lewin*: "Likasom vid föregående två riksdagar, då Herr Wallenbergs motion om tillägg till 16 kap. 1 § Ärfdabalken inom Lag-Utskottet behandlades, afviker vår mening från pluralitetens och bibehålla vi hufvudsakligen den uppfattning af frågan, som finnes uttryckt i vår vid Utskottets betänkande från förra riksdagen fogade reservation, till hvilken vi hänvisa.

En väl bekant rättslärare i vår tid yttrar angående familjefideikommiss, att det syntes honom beroende på missförstånd om vidden af den enskildes eganderätt, om man förestälde sig att i detta begrepp låge ovilkorlig rättighet för egaren att för all framtid ensam bestämma så väl om villkoren, hvarunder kommande innehafvare skulle nyttja och begagna egendomen, hvilken vore föremål för testamentariskt förordnande, som ock angående den ordning, hvarefter successionen till samma egendom skulle ske. Det vore, fortsätter samme rättslärare, i sig sjelf orimligt att antaga, att den enskilde skulle kunna för all tid bestämma en viss norm för alla efterkommandes rätt, hvilken norm icke skulle kunna underkastas de ändringar till följd af inträffade förändrade förhållanden, som det borgerliga samhällets lagar eljest äro undergifna. Vi kunna för vår del ej annat än lifligt instämma i det anförda, hvaraf tvifvels utan vår från Utskottets skiljaktiga uppfattning i grunden beror; dessa på enskild väg tillkomna familjestiftelser med särskilda regler för successionen och olika villkor för de på hvarandra följande innehafvarnes nyttjande få, efter vår föreställning, icke undandragas den högre lagstiftningsmyndighet, som i vårt land tillkommer Konung och Riksdag.

Att familjefideikommissen, betraktade ur social och politisk synpunkt, äro skadliga, föreställa vi oss böra vara för en hvar uppenbart. Erfarenheten lär, att ju mera egendomen är jemnt fördelad mellan medlemmarne i ett samhälle, desto större blir också antalet af dem som hafva intresse af detta samhälles välgång och derjemte besitta tillräcklig förståndsodling att urskilja rätta medlen, som leda till målet. Fideikommiss-stiftelserna verka i alldeles motsatt rigtning. I samma mån, som egendomen hopas hos ett fåtal, växer naturligen antalet af personer i knappa förmögenhetsvillkor; och då enligt utredning, vunnen inom Utskottet, fideikommissegendomarne omfatta nära en tjugondedel af sammanlagda hemmantalet i riket, med taxeringsvärde öfverstigande ett hundra millioner kronor, ligger det efter vår tanke icke full san-

ning i det ofta hörda yttrandet, att fideikommissen skulle omfatta en allt för ringa del af landets fasta egendom, för att något allmänt intresse skulle kunna återopas för deras upphäfvande.

Då bland syskon eller andra arfvingar i boet efter affiden person en kommer i besittning af nästan all eller åtminstone den värdefullaste egendomen, men de öfrige erhålla jemförelsevis litet eller alldeles intet, lär det i vanliga fall icke uteblifva, att hos de senare väckas till lif känsla af afund och bitterhet mot den, som fått allt eller nästan allt på sin lott. Skådande omkring i världen, skola de finna, huru allmän lag i öfverensstämmelse med den naturliga kärlekens bud tillförsäkrar barnen af samma föräldrar lika rätt. Om dessa så att säga lottlöse, i förgätenhet af "de i oändliga led ofödda", med den rätt som förmenas dem tillkomma, anse sig hafva lidit orätt och finna sitt rättsmedvetande kränkt, kan detta ingalunda förefalla underligt, och för vår del tilltro vi oss ej att därför klandra eller lasta dem, då de i sjelfva verket endast dela sin tids allmänna rättsuppfattning. En institution för öfrigt, som, enligt hvad vi ofvan anført, är egnad att kalla till lif känslor af afund och bitterhet mellan personer, hvilka eljest i följd af nära skyldskap företrädesvis böra för hvarandra hysa helt andra känslor, lär väl icke rimligen kunna från humanitetens synpunkt försvaras.

Det är en gammal, af all erfarenhet bekräftad sanning, att mycken fast egendom, samlad i en enda persons hand, lemnar under vanliga förhållanden mindre afkastning, än om egendomen är fördelad mellan flere. Tager man vidare hänsyn dertill, att en fideikommissarie kan sägas vara i saknad af vanliga utvägar till erhållande af penningar dels till nödigt förlag, dels ock till verkställande af förbättringar, hvarigenom egendomens afkastning ökas, kan, såsom vi tro, med tillförsigt uttalas den mening, att tillvaron af familjefideikommiss icke öfverensstämmer med sund nationalekonomi.

Ej sällan hör man den mening yttras, att familjefideikommissen äro politiskt nyttiga, enär innehafvarne, såsom ekonomiskt oberoende personer, företrädesvis skola vara lämpliga att mottaga politiska förtroendeuppdrag, men då, så vidt vi känna, erfarenheten icke gifvit vid handen, att innehafvarne af fideikommissen i vårt land i någon nämnvärd grad mer än andra personer med tryggad samhällsställning äro i besittning af den förståndsodling, den sakkunskap och den sjelfständighet i tänkesätt, hvilka egenskaper utgöra vilkor för nöjaktigt fullgörande af så beskaffade uppdrag, kunna vi icke tillmäta ofvan nämnda mening synnerligt värde.

En annan inom Lag-Utskottet yttrad åsigt är den, att Kongl. förordningen den 27 April 1810, hvarigenom inskränktes förut rådande

frihet i stiftandet af familjefideikommiss, icke skulle afse annan fast egendom än den på landet belägna och således ej heller lägga hinder i vägen att stifta familjefideikommiss af fastighet i stad. Deremot vilja vi erinra, att i förordningen förekomma orden "fast egendom" och "fastighet" utan inskränkning till blott den fasta egendomen på landet. Hade meningen varit, att endast sistnämnda slag af fastighet skulle undantagas från förut gällande frihet att deraf upprätta fideikommiss, skulle tvifvels utan lagstiftaren uttryckt sig annorlunda. Då för öfrigt skälen som legat till grund för lagförändringen tala mot fastighetsfideikommiss i allmänhet, egendomen må vara belägen på landet eller i staden, sluta vi deraf, att det var 1810 års lagstiftares mening att förhindra tillkomsten af familjefideikommiss i begge slagen af fast egendom; och hafva vi ej försport, att annan tolkning af 1810 års förordning vid domstolarne gjort sig gällande.

Vi vilja slutligen anmärka, att det hvarken är vår eller, såsom vi föreställa oss, motionärens mening att föreslå åtgärder af något slag mot stiftelser eller inrättningar för välgörande ändamål. Lika med motionären finna vi vidare det icke vara af nöden att i lagstiftningsväg inskrida mot familjefideikommiss i lösegendom, hvilka stiftelser i vårt land hafva ringa omfattning och dessutom i följd af egendomens rörliga natur svårigen kunna länge bestå.

På grund af hvad vi sålunda och förut i ämnet anført, taga vi oss friheten föreslå,

att Riksdagen i skrifvelse till Konungen anhåller, att Konungen tacktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestämda familjefideikommiss-stiftelser i fast egendom på landet och i staden upphävas, äfvensom vidare förslag till sådana lagbestämmelser, som för ordnande af rättsförhållandena vid siste innehafvarens död må erfordras."